

İŞĞALDAN AZAD OLUNMUŞ ƏRAZİLƏRİN MÖVCUD EKOLOJİ DURUMU

Sevda Əhmədova

Gəncə Dövlət Universiteti

Azərbaycanın gözəl guşələrindən olan Qarabağ bölgəsinin ekoloji durumu alimləri uzun müddət narahat etmişdir. Bu bölgədə təbiətə qarşı yönəlmiş vəhşicəsinə hücum bəşəriyyətə olan hücumdur. 30 ilə yaxın bir müddətdə bu hadisələri kənardan izləsək də, təəssüflər olsun ki, məlum səbəblərdən heç bir müdaxilə edə bilmirdik. Lakin qırx dörd günlük müharibədən sonra nəhayət ki, bu torpaqlara qayıdış oldu. Hazırda dövlətimiz bu ərazilərlə bağlı yeni tədbirlər planı hazırlayır. Artıq müəyyən layihələr həyata keçirilmək üzrədir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad olunmuş ərazilərində müvəqqəti xüsusi idarəetmənin təşkili haqqında" 29 oktyabr 2020-ci il tarixli Fərmanı ilə verilmiş tapşırıqlara əsasən, ətraf mühitin qorunması, təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə və onların ilkin qiymətləndirilməsi məqsədilə yaradılmış əməliyyat qərargahlarında təmsil olunan AR Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin əməkdaşları Qubadlı, Zəngilan, Cəbrayıl, Füzuli və Xocavənd rayonlarının ərazilərində monitorinqlərə başlamışlar.

İşğaldan azad olunmuş ərazilərdə dövlət təbiət abidələri mühafizə olunmadan sahibsiz qalmış, hətta həmin ərazilərdə məskunlaşmış ermənilər böyük əhəmiyyətə malik bu abidələrin əksəriyyətini məhv etmişlər. İşğal olunmuş rayonlarda 152 ədəd belə ağac növü, 13197,5 ha qiymətli meşə sahələri, 5 ədəd geoloji obyekt qalmışdır. Ayrı-ayrı mənbələrdən alınan məlumatlara görə, həmin abidələr vəhşicəsinə məhv edilmiş və müəyyən məqsədlər üçün istifadə olunmuşdur.

İşğaldan azad olunmuş ərazilərdə ekoloji əhəmiyyətə malik bir çox göllərin qidalanması – su ilə dolması qar və yeraltı suların hesabınadır. Göllərin içərisində ən çox antropogen təsirə məruz qalmanı Azərbaycanın Laçın rayonu ilə Ermənistanın Gorus rayonu arasında yerləşən Işıqlı Qaragöldür. Uzunluğu 1950 metr, maksimal eni 1250 metr, maksimal dərinliyi 7-8 metr, suyunun həcmi isə 10 milyon kubmetr olan Işıqlı Qaragölün şəffaflığı 4,6 metrdir. Göl ətrafında ermənilərin məskunlaşması və göl suyundan suvarma məqsədilə istifadə olunması (iri nasos stansiyaları quraşdırılmışdır) gölün suyunun tükənməsinə (qurumasına) və çirklənməsinə səbəb olmuşdur.

Qarabağ ərazisində bir çox bitki növləri, o cümlədən Hirkan şümşadı, Qafqaz xədicəgülü, gözəl təkəsəqqal, ayı fındığı, adi şabalıd, Şərqi çınarı, sağsağan gülxətmisi, təkdənli buğda, Qarabağ dağlaləsi və s. yayılmışdır.

Bu ərazilərdən keçən təbii su mənbələrimiz Oxçuçay və Ağstafaçay, Bərgüşad, Həkəri və digər çaylar Ermənistan tərəfindən ən ağır formada çirkləndirilmiş, nəticədə bu çayların canlı aləmi, demək olar ki, məhv olmuşdur.

Erməni işğalçıları tərəfindən qəsdən törədilmiş yanğınlar nəticəsində meşə sahələri yanaraq məhv olmuş, torpağın üst münbit qatı yarasız hala düşmüş, ətraf mühitə və canlı təbiətə çox ciddi ziyan dəymişdir. Şuşa meşələrinin yandırılması zamanı ağ fosforlu top mərmilərindən istifadə edilmişdir. Bu silahlardan istifadə insan sağlamlığı üçün də təhlükəlidir. Fosfor insan bədənində uzun müddət qala bilir, bir sıra daxili orqanları zədələyir, yaxud ölümlə nəticələnir.

Torpaqlarımızın geri qaytarılması nəticəsində Qarabağ və ətraf rayonların canlılar aləmi mənfur düşmənin ekoloji terrorundan qurtulmuşdur. Azərbaycan Respublikası ekoloji mühitin sağlamlaşdırılmasını strateji məqsəd hesab edir. Müasir dövrdə təbiətdən istifadə nə qədər aktualdırsa, onu qorumaq, bərpa etmək bir o qədər əhəmiyyətlidir.